

بررسی رابطه اعتقاد به سنت آزمایش و خودشکوفایی زنان

سمیه کاظمیان^۱، رقیه قربانیان^۲

تاریخ دریافت: ۱۳۹۳/۰۹/۲۳

تاریخ پذیرش: ۱۳۹۴/۰۶/۱۵

چکیده

پژوهش حاضر با هدف بررسی رابطه اعتقاد به سنت آزمایش و خودشکوفایی بزرگسالان، به روش کیفی و با ابزار مصاحبه با ۱۸ نفر از زنان متأهل دارای مدرک تحصیلی لیسانس به بالا بین سنین ۲۵-۳۵ سال با وضعیت اقتصادی متوسط به بالا انجام شد. بعد از پیاده‌سازی مصاحبه‌ها، اطلاعات به کمک تحلیل محتوا مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفتند. نتایج تحلیل‌ها حاکی از آن بود که افرادی که باورهای مذهبی پررنگ‌تری داشتند و معتقد به سنن الهی بودند، برای تغییر درزندگی خود تلاش می‌کردند هدف نهایی از زندگی را رضایت خدا می‌دانستند. و افرادی که باورهای مذهبی کم‌رنگ‌تری داشتند، نیز خواهان تغییر درزندگی خود بودند و برای آن تلاش می‌کردند. هم‌چنین مشخص گردید که افراد نمونه تنها برخی از ویژگی‌های افراد خودشکופا را در درجات متوسط و یا حتی پایین از خود نشان دادند.

واژگان کلیدی: سنت‌های الهی، ابتلا و آزمایش، خودشکوفایی

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

۱. استادیار دانشکده روانشناسی و علوم تربیتی دانشگاه علامه طباطبائی (نویسنده مسئول)

somaye.kazemian@yahoo.com

۲. کارشناس ارشد مشاوره توانبخشی دانشگاه علامه طباطبائی

مقدمه

جهان بر اساس سنت‌های الهی اداره می‌شود. سنت‌های الهی ضوابطی است که در افعال خداوند وجود دارد؛ و روش‌هایی است که خداوند امور انسان و جهان را بر پایه آن‌ها تدبیر و اداره می‌کند؛ به طوری که توجه به این سنن تکوینی موجب آگاهی انسان از قواعد پیروزی و شکست یا صعود و سقوط جوامع می‌گردد. و عدم شناخت آن‌ها مانع رسیدن انسان به تکامل می‌شود. از این رو شناخت این سنن امری ضروری است و می‌تواند در تعیین برنامه و شیوه حرکت جوامع انسانی در انتخاب راه و رسم نیل به کمال حقیقی بسیار مؤثر باشد (مطهری، ۱۳۸۰).

جهان بر اساس چندین سنت اداره می‌شود. سنت‌هایی چون: سنت ارسال پیامبران، سخت‌گیری برای پذیرش حق، محدودیت نعمت، تفاوت‌ها، امداد، تزئین اعمال، املا و استدراج، امهال و استیصال و آزمایش برخی از مهم‌ترین سنت‌های الهی هستند. در این میان سنت آزمایش به دلیل تنوع، فراگیری و ابزارهای گوناگون، و نیز ارتباطش با سایر سنن به بررسی بیشتری نیاز دارد (سلیمانی، ۱۳۹۲).

اجرای سنت آزمایش اهدافی دارد. از جمله‌ی آنان می‌توان ۱- خالص کردن فرد و جامعه: ساختن انسان مسئول و تاریخ‌ساز، بازگشت به سوی خدا، ترویج قدرشناسی، بسترسازی هدایت. ۲- نمایاندن چهره‌ی مومنان واقعی: تعیین انسان‌های برتر، نمایاندن مجاهدان فی سبیل الله، نمایاندن صابران اشاره کرد (سلیمانی، ۱۳۹۲). انسان‌ها در طی زندگی خود با قرار گرفتن در معرض سختی‌ها و مشکلات مورد آزمایش قرار می‌گیرند. در این زمان است که معنای زندگی اهمیت پیدا می‌کند و نقش باورها برجسته‌تر می‌گردد. با توجه به اینکه خداوند متعال، سنت‌های خود را به گونه‌ای ترسیم کرده است که عوامل و شرایط گوناگون در تحقق یا تعجیل و تأخیر این سنت‌ها دخالت دارد؛ در این راستا نقش انسان در تحقق یا تعجیل و تأخیر این سنت‌ها بسیار چشمگیر است (فاضلیان، ۱۳۸۸).

یکی از ویژگی‌های سنت‌های الهی عام و فراگیر بودن است. و یکی از سنن که دامن هر قوم و جامعه‌ای را گرفته و می‌گیرد؛ سنت ابتلا و امتحان الهی است. در بینش قرآن، خیر

و شر، فقر و غنا، جنگ و صلح، سلامتی و بیماری همه برای امتحان و آزمایش انسان است (البهداشتی، ۱۳۷۹). البته امکان تفاوت نوع ابتلا و امتحان وجود دارد، اما اصل آن گریز ناپذیر است (صدر، ۱۳۷۰). هم چنین با توجه به آیات گوناگونی که در قران آمده است، آزمایش الهی درحقیقت به منزله ایجاد زمینه‌های مختلف برای ظهور و بروز استعدادهایی است که در نهاد انسان قرار داده شده که در نهایت این تغییرها منجر به تکامل انسان می‌گردد (مطهری، ۱۳۷۱). البته هر تغییری را ما نمی‌توانیم تکامل بدانیم، چون تنزل هم تغییر است. تکامل یعنی گام برداشتن در مسیر کمال، که در این مسیر در آن تغییر هم رخ می‌دهد؛ بدین معنی که مبدای را در نظر گرفته‌ایم، بعد می‌گوییم در آن متکامل شده است؛ یعنی در مرحله بعد همان را در مرحله عالی‌تر و به مقدار بیشتر دارد؛ یعنی از نظر کمیت یا کیفیت و یا از هر دو نظر در سطح بالاتر قرار گرفته باشد (مطهری، ۱۳۸۲). در متون روانشناسی واژه خودشکوفایی به تعبیری همان انسان کامل در نظر گرفته شده است، و در مطالعات محمدی و سالاری فر (۱۳۹۰)، بخشایش (۱۳۹۱)، نیک صفت (۱۳۹۰)، عابدینی (۱۳۹۲)، آذربایجانی (۱۳۸۹) هم به این موضوع اشاره شده که ویژگی‌های انسان خودشکوفای تقریباً مشابه ویژگی‌های انسان کامل از دیدگاه قران است.

منظور از خودشکوفایی، تحقق یافتن استعدادها در عالی‌ترین سطح ممکن است (شولتز و شولتز، ۱۳۸۷). افراد خودشکوفای افرادی هستند که آگاهی واقع‌بینانه‌ای از قوت‌ها و ضعف‌های خود دارند. طبق عقیده فیست (۱۳۸۷) آن‌ها در این ویژگی‌ها سهیم‌اند: ۱. برداشت کارآمدتر از واقعیت ۲. پذیرش خود و دیگران و طبیعت ۳. سادگی خودانگیزه و طبیعی بودن ۴. رویکرد مشکل‌مدار به زندگی ۵. نیاز به تنهایی ۶. خودمختاری ۷. تازگی درک ۸. تجربیات اوج ۹. علاقه اجتماعی ۱۰. روابط میان فردی عمیق ۱۱. نگرش دموکراتیک ۱۲. توانایی تشخیص دادن وسیله از هدف ۱۳. شوخ طبعی فلسفی ۱۴. خلاقیت ۱۵. مقاومت در برابر فرهنگ‌پذیری.

برای شناخت و تبیین هر چه بیشتر موضوع، و هم چنین تحلیل داده‌ها، از نظریه مازلو استفاده شده است. مازلو معتقد است که افراد خودشکوفای نیازهای خود را برای رشد

کردن، پرورش یافتن و تبدیل شدن به آنچه قادر به شدن هستند برآورده می‌سازند (فیست، ۱۳۸۷).

در پژوهش‌های گوناگون سنت آزمایش به تنهایی مورد بررسی قرار گرفته است و خودشکوفایی نیز با متغیرهایی چون سن و جنسیت و عواملی دیگر و هم‌چنین در مقایسه با ویژگی‌های انسان کامل از منظر قرآن مورد مطالعه واقع شده است. اما در هیچ یک از پژوهش‌ها به این موضوع اشاره نشده است که آیا اعتقاد به سنت آزمایش می‌تواند موجب خودشکوفایی در انسان گردد؟. با توجه به این که تحقق وعده‌های الهی بی‌تردید صورت می‌پذیرد، لذا در این پژوهش به دنبال بررسی این موضوع بودیم. هم‌چنین طبق مطالب مطرح شده در ارتباط با اهداف سنت آزمایش در جامعه و خود فرد و پیامدهای مثبت آن، ضرورت بررسی این موضوع بیش از پیش احساس می‌گردد تا بتوان با تقویت این اعتقاد، جامعه‌ای پویا و سالم داشت.

روش پژوهش

روش به کار گرفته شده در این پژوهش، روش کیفی از نوع توصیفی است، که به کمک تحلیل محتوای متن صورت می‌گیرد. در این پژوهش از روش نمونه‌گیری هدفمند و با ابزار مصاحبه استفاده شده است. بدین منظور با ۱۸ نفر از زنان متأهل دارای تحصیلات لیسانس و بالاتر با وضعیت اقتصادی متوسط به بالا یعنی درآمد ماهانه‌ای در حدود ۳ میلیون به بالا مصاحبه صورت گرفت. از آن جا که هدف کلی این پژوهش بررسی رابطه اعتقاد به سنت آزمایش و خودشکوفایی بزرگسالان بود، بهترین گزینه، ابزار مصاحبه بود. زیرا با کمک مصاحبه می‌توان به عقاید و باورها به صورت عمیق دسترسی یافت. تعداد پرسش‌های مصاحبه ۲۰ عدد و چند پرسش هم راجع به مشخصات جمعیت شناختی بود. این پرسش‌ها بر اساس اهداف پژوهش ساخته شدند و پس از تأیید صوری آن توسط اساتید، اجرا شدند. پرسش‌ها شامل مشخصات جمعیت شناختی، تعریف از زندگی، عوامل رضایتمندی از زندگی، خط‌مشی زندگی، عوامل مؤثر در انتخاب و تصمیم‌گیری‌های مهم زندگی، نحوه برخورد با انتقادات و مشکلات زندگی، تعریف از دین، عوامل موفقیت و غیره بودند.

یافته‌های پژوهش

در این بخش ابتدا مشخصات جمعیت شناختی افراد نمونه و سپس تحلیل مصاحبه‌های انجام شده شرح داده خواهند شد.

الف: ویژگی‌های جمعیت شناختی. در جدول زیر ویژگی‌هایی از قبیل سن، تحصیلات، وضعیت شغلی و وضعیت اقتصادی افراد نمونه آورده شده است.

جدول ۱. مشخصات جمعیت شناختی

کد	سن	تحصیلات	وضعیت شغلی	وضعیت اقتصادی
۱	۳۲	کارشناسی ارشد	خانه دار	خوب
۲	۲۵	کارشناسی	خانه دار	خوب
۳	۲۸	دکتری	شاغل	متوسط
۴	۳۱	کارشناسی	خانه دار	متوسط
۵	۳۲	کارشناسی ارشد	دانشجو	مرفه
۶	۳۱	کارشناسی	شاغل	خوب
۷	۳۳	کارشناسی ارشد	شاغل	خوب
۸	۳۲	کارشناسی ارشد	دانشجو	متوسط
۹	۲۸	کارشناسی	شاغل	مرفه
۱۰	۳۰	کارشناسی ارشد	شاغل	متوسط
۱۱	۳۱	کارشناسی	خانه دار	متوسط
۱۲	۲۶	کارشناسی	خانه دار	خوب
۱۳	۳۱	کارشناسی ارشد	شاغل	متوسط
۱۴	۳۵	دکتری	شاغل	متوسط
۱۵	۳۳	کارشناسی ارشد	شاغل	متوسط
۱۶	۳۵	دکتری	شاغل	مرفه
۱۷	۳۴	دکتری	دانشجو	متوسط
۱۸	۳۲	دکتری	دانشجو	خوب

با توجه به جدول مشخص گردید که میانگین سنی افراد نمونه ۳۱ سال است و میزان تحصیلات افراد نمونه به ترتیب دکتری (۲۷٪)، کارشناسی ارشد (۳۸٪)، کارشناسی (۳۳٪) است. و از لحاظ وضعیت شغلی، افراد در سه دسته افراد شاغل (۵۰٪)، دانشجو (۲۲٪)،

خانه‌دار (۲۷٪) قرار گرفتند. وضعیت اقتصادی افراد نمونه نیز در سه دسته متوسط (۵۰٪)، خوب (۳۳٪) و مرفه (۱۶٪) جای گرفت.

ب: تحلیل محتوای مصاحبه‌ها. پس از تحلیل مصاحبه‌ها پاسخ‌ها به صورت کدهای باز، محوری و انتخاب دسته‌بندی شدند و در جداول آورده شدند و در انتها یک جمع‌بندی از آن‌ها صورت گرفت.

جدول ۲. کدهای باز، محوری و انتخاب

کد گذاری انتخابی	کد گذاری محوری	کد گذاری باز	جملات و عبارات مهم	فراوانی
تأثیر وسیله از هدف	مفهوم زندگی	رسیدن به هدف	- زندگی فرصتی، برای آینده که انسان خودش رو به چیزی که قراره برسه برسونه. - اینکه بتونی بچتو به رشد فرهنگی اجتماعی برسونی، به هدفش برسونی.	۷
		آرامش و خوشبختی	- آرامش داشتن در کنار همسر، تو به کلمه بگم آرامش. - خوشبختی در کنار خانواده.	۳
		مسیری پرفراز و نشیب	- زندگی به روند ثابتی که همه آدم‌ها باید اون رو طی کنن، بالا و پایین داره. - همه آدم‌ها به سری مسائل رو تو زندگیشون تجربه می‌کنن که ممکنه خوب یا بد باشه.	۸
تأثیر وسیله از هدف	عوامل رضایتمندی از زندگی	داشتن روابط عاطفی با همسر	- داشتن به همسر خوب، همه چی تو همسر خلاصه میشه. - دوست داشتن همسر و رابطه و تفاهمی که بین ماست.	۱۱
		دستیابی به خواسته‌ها	- برنامه‌هایی که برای خودم پیش‌بینی کردم برام تا حدی رخ داده. - هر کس هر چیزی رو که خودش می‌خواد بهش برسه میشه راضی بودن.	۸
		سلامتی	- یکی سلامتی و اینکه ۲ تا بچه سالم دارم. - اینکه هممون صحیح و سلامت دور هم باشیم برام بهترین چیز.	۴

تمرکز بر مشکلات	چگونگی غلبه بر مشکلات و شکست‌های زندگی	ایمان داشتن به خدا	۳	-ارتباط با خدا تأثیر گذاشته تو رضایتیم از زندگی. -هرچی که تا الآن خدا بهم داده یا نداده راضی بودم و شاکرم.		
		داشته رفاه	۶	-زندگی به چیز نسبی، مثل رفاه نسبی، پیشرفت شغلی نسبی. -کاری که می‌خواستم و دارم، درآمد دارم.		
		توکل به خدا	۵	- معمولاً به خدا توکل می‌کنم و سعی دارم آرامشم رو حفظ کنم. -معمولاً ذکر می‌گم و یا نذر می‌کنم، چون تو اون لحظه هیچ چیزی نمی‌تونه به طور سریع به من آرامش بده.		
		با دیگران مشورت	۱۸	-سعی می‌کنم از دیگران کمک فکری بگیرم مخصوصاً همسرم. -برای رفع مشکل روی همفکری با دیگران خیلی تأکید دارم.		
		اعتقاد به قضا و قدر	۴	- تلاشم رو برای حل مشکلات می‌کنم اما آگه بهش نرسم، می‌گم خواست خدا بوده، شاید قسمتم این بوده. - کارهایی بوده که خیلی مصر بودم انجام بشه اما نشده، میگم حتماً بهتر از اینا پیش رو خواهد بود.		
		صبر	۳	-صبرم دارم، بالأخره صبرم خوبه تو زندگی.		
		تمرکز بر مشکل و تلاش برای حل آن	۱۷	-اول روی مشکلم تمرکز می‌کنم بعد شروع می‌کنم به حل مشکلم. -تمام نیرومو عزم و جزم می‌کنم تا مشکلمو برطرف کنم.		
		مطالعه کتاب	۲	-آگه نیاز باشه کتاب مطالعه می‌کنم.		
		تمایز وسیله از هدف	بنیان زندگی	دین‌مداری و رضای خدا	۴	-هدف نهاییم آینه که خدا از من راضی باشه و در صراط مستقیم حرکت بکنم. -چهارچوبی که دین برام تعیین کرده خیلی مهمه. و سعی کردم زندگیم بر پایه دینم باشه.
				فضائل اخلاقی	۱۰	- صداقت برام خیلی مهمه. اساس زندگیم بر پایه صداقته. -اعتماد در همه جا اصل اساسی محسوب می‌شه، چه در خانواده و چه در اجتماع.

خودمختاری	ملاک کمال و بلوغ فکری	گذر از مراحل رشد به لحاظ بیولوژیکی	۶	<p>- احساس کامل بودن، مربوط به سن الآن من نمی‌شه. فکر می‌کنم یک خانم ۵۰ ساله بهتر بتونه به این سؤال جواب بده.</p> <p>- موقع‌هایی که آدم مادر میشه احساس میکنه کامل تر شده، عاقل تر شده چون مسئولیت به عهده‌اش میفته.</p>
		مختلف زندگی (زناتوبی، شغلی،	۳	<p>- زمانیکه طبق برنامه‌ریزی به کارات برسی، توی خونه و سرکار با آرامش برخورد کنم. کارایی که لازمه از نظر عبادت انجام میدی.</p>
		تاکید بر اخلاقیات	۵	<p>- هر اندازه جنبه‌های اخلاقی خصوصیات انسانیم رو تکامل بدم به همون اندازه رو به تکامل می‌رم.</p>
		عدم احساس کمال	۴	<p>- همیشه دوست داشتم رو بعد اخلاقی شخصیت خودم کارکنم. منفی هامو بذارم کنار، مثبتامو تقویت کنم.</p> <p>- فعلاً که احساس نمی‌کنم، خیلی مونده انسان کامل بشم، البته بازم فکر نکنم بتونم.</p> <p>- هیچ وقت این احساس بهم دست نداده.</p>
برداشت کارآمد از واقعیت	درک امور ناشناخته	درک روشن	۱۱	<p>- می‌ترسم نه به دلیل خود مرگ، از اینکه رفتارم چی بوده، اعمالم چی بوده.</p> <p>- مرگ به آدم انگیزه زندگی کردن میده، یاد مرگ تو رو تو مسیر درست میندازه.</p> <p>- خیلی بهش فکر می‌کنم. باهش کنار او مدم چون بخوای نخوای یکی از موقعیت‌های زندگیمونه پیش میاد.</p> <p>- مرگ بالأخره باید باشه، همیشه خودمو و اطرافیانمو تو انواع مرگ‌ها تصور کردم.</p>
		ایهام	۷	<p>- ببین به واقعیت زندگی، خوب به جاهایش برام مبهمه.</p> <p>- چیز عجیبیه، برام قابل هضم نیست. خیلی می‌ترسم ازش. ولی در عین حال میدونم برای همه اتفاق میفته.</p>

علاقه اجتماعی	عملکرد فرد هنگام ناراحتی و عصبانیت از رفتار دیگران	ابراز ناراحتی	۹	-ناراحت میشم اما سعی می کنم زیاد خودمو عصبانی نکنم، با آرامش بهشون میگم.
		عدم ابراز ناراحتی	۹	-نمی تونم مستقیم بهش بگم چون نه من اونو می شناسم نه اون منو. -فعالاً ظرفیت جامعه ما طوری نیست که من بگم حتی با زیون خوب. -واکنش نشون نمی دم سعی می کنم با خودم حل کنم موضوع رو.
پویایی	تغییرات اساسی در زندگی	علم تغییر	۷	-خیلی به تغییر فکر نمی کنم. -فعالاً نه! اون چیزی که دوست داشتمو الان دارم. راضی ام.
		توسعه	۱	-به جای تغییر قصد دارم اون چیزایی که الان دارمو توسعه بدم، چه به لحاظ عاطفی چه مادی.
		تغییر	۱۰	--من همیشه در حال تغییر دادن زندگیم هستم برای بهتر شدن. -ادامه تحصیل بدم. از نظر رفتاری تغییر کنم. خودمو عوض کنم و بهتر بشم.
پویایی	انتظارات از زندگی	سازش	۵	-خیلی سر ناسازگاری باهام نداره! -من با اون می سازم اونم با من بسازه!
		علم یکپارچگی و پیشرفت	۵	-یکنواخت نباشه، وضعیت زندگیمون از هر لحاظ پیشرفت کنه و به مراحل بالاتر برسیم. -نویدبخش چیزهای خوبی برام باشه، پیشرفت تحصیلی، پیشرفت توی روابطمون.
		اهداف (عدم رسیدن به)	۴	-آگه زندگیم رو به هدف هایی که می خوام پیش برم، پس همونجوری پیش میره که انتظارشو داشتم. -انتظاراتی که از زندگی دارم به تلاش خودم برمی گرده.
		آرامش	۲	-آرامش داشته باشم توش!
		در آخرت سربلندی	۲	-یه زندگی داشته باشم که اون دنیا سربلند باشم.

عوامل مهم و مؤثر در انتخاب همسر پویایی	مشورت با خانواده	۱۵	- پدر و مادرم نظرشون پررنگ بوده. - مثل همیشه بابام.
	شناخت قبلی	۸	- شناختی که خودم داشتم چون فامیل بود. انگار ۵۰٪ مشکلم حل شده بود. - ما همسایه بودیم یه شناخت قبلی بود.
	بیان دیدگاهها و طرز تفکر	۵	- صحبت‌هایی که با هم داشتیم از هر نظر دیدیم می‌تونیم با هم ادامه بدیم.
	اعتقادات مذهبی	۵	- ریشه‌های مذهبی خیلی روی من تأثیر داشت و برام مهم بود.
	شانس و اقبال	۶	- من بعضی وقتا اینو تو یه کلمه ممکنه بگم. بگم: شانس! - از این لحاظ من همیشه می‌گم من شانس آوردم.
	خصوصیات اخلاقی	۳	بیشتر خصوصیات انسانی اخلاقی برام مهم بود.
	عشق	۳	من با عشقم ازدواج کردم. تو اون سن خیلی دوستش داشتم!
	شرایط مالی	۳	مسائل مادی برام مهم بود.
	رابطه دوستی قبل از ازدواج	۲	از سن کمتر بالأخره یه رابطه خیلی کوچیکی با هم داشتیم.

پس از مطالعه متن مصاحبه‌ها، جملات و عبارات کلیدی یادداشت شدند و به صورت کدهای باز آورده شدند و سپس کدهای باز را دسته‌بندی کردیم و در ۱۰ دسته کد محوری قرار دادیم. که کدهای محوری استخراج شده از کدهای باز عبارتند از: ۱- مفهوم زندگی ۲- عوامل رضایتمندی از زندگی ۳- بنیان زندگی ۴- چگونگی غلبه بر مشکلات و شکست‌های زندگی ۵- ملاک کمال و بلوغ فکری ۶- درک امور ناشناخته ۷- عملکرد

فرد هنگام ناراحتی و عصبانیت از رفتار دیگران ۸- تغییرات اساسی در زندگی ۹- انتظارات از زندگی ۱۰- عوامل مهم و مؤثر در انتخاب همسر.

با توجه به این که برخی از سؤالات مصاحبه به صورت غیرمستقیم ویژگی‌های خودشکوفایی مازلو را می‌سنجید، توانستیم تعدادی از کدهای محوری را بر اساس ویژگی‌های خودشکوفایی در دسته کدهای انتخاب قرار دهیم، که عبارتند از: تمایز وسیله از هدف، تمرکز بر مشکلات، خودمختاری، برداشت کارآمد از واقعیت، و علاقه اجتماعی. هم چنین برای دستیابی به باورهای افراد نمونه و نحوه برخورد با مسائل روزانه به جهت بررسی اعتقادات مذهبی، پرسش‌هایی غیرمستقیم پرسیده شد و پس از بررسی پاسخ‌ها، در دسته‌های کد محوری تغییرات اساسی در زندگی، انتظارات از زندگی و عوامل مهم و مؤثر در انتخاب همسر، دسته بندی شدند و با توجه به هدف پژوهش و مفهوم این کدهای محوری، در کد انتخاب به آن‌ها عنوان "پویایی" داده شد. علاوه بر این، در چندین کد باز هم نشانه‌هایی از باورهای مذهبی وجود داشت که در تحلیل نیز از آنها استفاده شد. کدهای انتخابی بیان‌کننده ویژگی‌های خودشکوفایی با ذکر فراوانی به صورت زیر می‌باشند:

۱- تمایز وسیله از هدف: سه تا از کدهای محوری در زیرمجموعه این کد انتخاب قرار گرفتند.

الف: مفهوم زندگی: فراوانی کدهای باز این کد محوری عبارتند از: رسیدن به هدف (۷ نفر، ۳۸٪)، آرامش و خوشبختی (۳ نفر، ۱۶٪)، مسیری پرفراز و نشیب (۸ نفر، ۴۴٪).

ب: عوامل رضایتمندی از زندگی: فراوانی کدهای باز این کد محوری عبارتند از: داشتن روابط عاطفی با همسر (۱۱ نفر، ۶۱٪)، دستیابی به خواسته‌ها (۸ نفر، ۴۴٪)، سلامتی (۴ نفر، ۲۲٪)، ایمان به خدا (۳ نفر، ۱۶٪)، داشتن رفاه (۶ نفر، ۳۳٪).

ج: بنیان زندگی: فراوانی کدهای باز این کد محوری عبارتند از: دین‌مداری و رضای خدا (۴ نفر، ۲۲٪)، فضایل اخلاقی (۱۰ نفر، ۵۵٪).

۲- تمرکز بر مشکلات: چگونگی غلبه بر مشکلات و شکست‌های زندگی: فراوانی کدهای باز این کد محوری عبارتند از: توکل به خدا (۵ نفر، ۲۷٪)، مشورت با دیگران (۱۸ نفر، ۹۰٪).

نفر، ۱۰۰٪)، اعتقاد به قضا و قدر (۴ نفر، ۲۲٪)، صبر (۳ نفر، ۱۶٪)، تمرکز بر مشکلات و تلاش برای حل آن (۱۷ نفر، ۹۴٪)، مطالعه کتاب (۲ نفر، ۱۱٪).

۳- خودمختاری: ملاک کمال و بلوغ فکری: فراوانی کدهای باز این کد محوری عبارتند از: گذر از مراحل رشد به لحاظ بیولوژیکی (۶ نفر، ۳۳٪)، پرداختن به امور مختلف زندگی (زناشویی، شغلی، اعتقادی) (۳ نفر، ۱۶٪)، تأکید بر اخلاقیات (۵ نفر، ۲۷٪)، عدم احساس کمال (۴ نفر، ۲۲٪).

۴- برداشت کارآمد از واقعیت: درک امور ناشناخته: فراوانی کدهای باز این کد محوری عبارتند از: درک روشن (۱۱ نفر، ۶۱٪)، ابهام (۷ نفر، ۳۸٪).

۵- علاقه اجتماعی: عملکرد فرد هنگام ناراحتی و عصبانیت از رفتار دیگران: فراوانی کدهای باز این کد محوری عبارتند از: ابراز ناراحتی (۹ نفر، ۵۰٪)، عدم ابراز ناراحتی (۹ نفر، ۵۰٪).

کد انتخابی بیان‌کننده اعتقادات و باورهای مذهبی با ذکر فراوانی به شرح زیر می‌باشد:
 ۱- پویایی: سه تا از کدهای محوری در زیرمجموعه این کد انتخاب قرار گرفتند:
 الف: تغییرات اساسی در زندگی: فراوانی کدهای باز این کد محوری عبارتند از: عدم تغییر (۷ نفر، ۳۸٪)، توسعه (۱ نفر، ۵٪)، تغییر (۱۰ نفر، ۵۵٪).

ب: انتظارات از زندگی: فراوانی کدهای باز این کد محوری عبارتند از: سازش (۵ نفر، ۲۷٪)، عدم یکنواختی و پیشرفت (۵ نفر، ۲۷٪)، تلاش شخصی برای رسیدن به اهداف (۴ نفر، ۲۲٪)، عدم انتظار از زندگی (۴ نفر، ۲۲٪)، آرامش (۲ نفر، ۱۱٪)، سربلندی در آخرت (۲ نفر، ۱۱٪).

ج: عوامل مهم و مؤثر در انتخاب همسر: فراوانی کدهای باز این کد محوری عبارتند از: مشورت با خانواده (۱۵ نفر، ۸۳٪)، شناخت قبلی (۸ نفر، ۴۴٪)، بیان دیدگاه‌ها و طرز تفکر (۵ نفر، ۲۷٪)، اعتقادات مذهبی (۵ نفر، ۲۷٪)، شانس و اقبال (۶ نفر، ۳۳٪)، خصوصیات اخلاقی (۳ نفر، ۱۶٪)، عشق (۳ نفر، ۱۶٪)، شرایط مالی (۳ نفر، ۱۶٪)، رابطه دوستی قبل از ازدواج (۲ نفر، ۱۱٪).

بحث و نتیجه‌گیری

با توجه به یافته‌های پژوهش ۵ تا از ۱۴ ویژگی‌های خودشکوفایی برشمرده توسط مازلو، در بین افراد نمونه مشاهده گردید. تقریباً نیمی از افراد مفهوم زندگی را مسیری پرفراز و نشیب می‌دانستند و افراد بیشترین درصد عامل رضایتمندی از زندگی را داشتن روابط عاطفی با همسر ذکر کردند. و کمترین درصد متعلق به ایمان به خدا بود. بیان زندگی نیمی از افراد فضایل اخلاقی بود. و دین‌مداری و رضای خدا کمترین درصد را به خود اختصاص داده بود. همه افراد در مشکلات خود مشورت با دیگران را در برنامه خود قرار دادند و سعی در تمرکز بر مشکل و حل کردن آن داشتند. اما درصد بسیار اندکی توکل به خدا، اعتقاد به قضا و قدر، صبر، و مطالعه کتاب را در زمان رویارویی با مشکلات، پیش می‌گرفتند. بیشتر افراد ملاک کمال و بلوغ فکری را افزایش سن می‌دانستند یعنی احتمال رسیدن به بلوغ فکری را در سال‌های آتی می‌پنداشتند. و تقریباً عدم احساس کمال و اخلاقیات و پرداختن به امورات مختلف زندگی در یک میزان بودند.

بیش از نیمی از افراد درک روشنی از امور ناشناخته داشتند و بنابراین دارای ویژگی توانایی براداشت کارآمد از واقعیت بودند. عملکرد نیمی از افراد در هنگام ناراحتی و عصبانیت از رفتار دیگران، ابراز ناراحتی بود و نیمی دیگر ناراحتی خود را بروز نمی‌دادند. در این پژوهش، پویایی افراد را با توجه به ۳ مؤلفه سنجیدیم. نیمی از افراد خواهان تغییر در زندگی خود بودند و کمتر از نیمی از آنها خواستار تغییر نبودند و در صد کمی هم فقط می‌خواستند روند زندگی فعلی‌شان را توسعه دهند. در مؤلفه انتظارات از زندگی که به نوعی باز هم پویایی افراد را می‌سنجید متوجه شدیم که افراد با زندگی سازش می‌کنند و چندان به دنبال پیشرفت نیستند و کمترین درصد هم مربوط به سربلندی در آخرت و آرامش بود. در مؤلفه عوامل مهم و مؤثر در انتخاب همسر علاوه بر پویایی، باورهای افراد را به خصوص در تصمیم‌گیری‌های مهم زندگی سنجیدیم. مشخص شد که بیشتر افراد در این زمینه با خانواده خود مشورت می‌کنند و نیمی از آنها شناخت قبلی را هم مدنظر دارند. پایبندی به اعتقادات مذهبی، شانس و اقبال، بیان دیدگاه‌ها و طرز تفکر هم به نسبت مساوی

اعلام شد و کمترین درصدها متعلق به ملاک‌هایی چون: عشق، خصوصیات اخلاقی و شرایط مالی و دوستی قبل از ازدواج بود.

در مجموع با توجه به این نتایج، می‌توان گفت که اعتقادات مذهبی در بین افراد کم‌رنک است و آن‌ها در مسائل مهم زندگی بیشتر به افراد خانواده و یا افراد آگاه‌تر مراجعه می‌کنند و تنها برخی از ویژگی‌های خودشکوفایی، آن‌ها را به میزان متوسط و یا حتی پایین در آن‌ها وجود دارد. رابطه اعتقاد به سنت آزمایش و خودشکوفایی افراد نمونه را می‌توان این گونه تبیین کرد که افرادی که اعتقاد به سنن الهی در جای جای زندگی خود دارند تلاش می‌کنند و پویا هستند و هدف‌نهایی آن‌ها در اکثر نقاط زندگی‌شان جلب رضایت خدا است. و آن‌ها برای تغییر در زندگی خود تلاش می‌کنند. در مقابل افرادی هم که باورهای مذهبی کم‌رنک‌تری دارند و سنن الهی را جاری و ساری در زندگی خود نمی‌بینند هم برای زندگی خود تلاش می‌کنند و خواهان تغییر هستند.

پیشنهاد‌های پژوهش

- ۱- بهتر است این پژوهش در گروه مردان هم انجام شود تا نتیجه آن را بتوان با نتیجه این پژوهش مقایسه کرد.
- ۲- دامنه سنی افراد نمونه ۲۵-۳۵ سال بود، با توجه به اینکه برخی از افراد عدم کمال و بلوغ فکری خود را در پایین بودن سن خود ذکر می‌کردند، پیشنهاد می‌شود این پژوهش در دامنه سنی ۴۵-۵۵ سال هم انجام شود.
- ۳- پیشنهاد می‌شود در پژوهشی دیگر اثربخشی آموزش چیستی و چرایی سنن الهی بر زندگی بشر مطالعه شود.

منابع

قرآن کریم.

مطهری، مرتضی. (۱۳۸۰). *عدل الهی*، تهران: صدرا.

حسینی نسب، سید مصطفی. (۱۳۸۹). *عدل الهی*، تهران: کانون اندیشه جوان.

- مطهری، مرتضی. (۱۳۷۱). *انسان کامل*، تهران: صدرا.
- مطهری، مرتضی. (۱۳۸۲). *فطرت*، تهران: صدرا.
- فیست، جس. فیست، گریگوری جی. (۱۳۸۷). *نظریه‌های شخصیت*، ترجمه سید محمدی، یحیی. تهران، نشر روان.
- شولتز، دوانپی و شولتز، سیدنی آلن. (۱۳۸۷). *نظریه‌های شخصیت*، ترجمه سید محمدی، یحیی. تهران: ویرایش.
- سلیمانی، جواد. (۱۳۹۲). تأملی در فلسفه سریان سنت آزمایش از دیدگاه قرآن، *فصلنامه علمی-پژوهشی اندیشه نوین دینی*، شماره ۳۲، ۷۷-۹۲.
- الهداشتی، علی. (۱۳۷۹). شر از منظر قرآن کریم، *مبین*، شماره ۶، دوره دوم.
- فاضلیان، نفیسه سادات. (۱۳۸۸). پیوند سنت‌های الهی با مهدویت، *انتظار موعود*، شماره ۳۰، صدر، سید محمدباقر. (۱۳۷۰). *سنت‌های تاریخ در قرآن*، ترجمه موسوی اصفهانی، سید جمال الدین (.). قم: انتشارات اسلامی.
- محمدی، محمد تقی و محمدرضا سالاری فر. (۱۳۹۰). نگاهی روانشناختی به انسان کامل از دیدگاه قرآن، *دو فصلنامه علمی پژوهشی مطالعات اسلام و روانشناسی*، شماره ۹، صفحات ۳۳-۵۶.
- بخشایش، علیرضا. (۱۳۹۱). بررسی تطبیقی نمودهای خودشکوفایی در قرآن و روانشناسی، *فصلنامه علمی پژوهشی الهیات تطبیقی*، شماره ۸، صفحات ۵۷-۷۲.
- نیک صفت، ابراهیم (۱۳۹۰). روش مبانی و نظریه انسان کامل در اسلام و انسان گرایی، *فصلنامه پژوهش و حوزه*، شماره ۲۵، صفحات ۹۸-۱۳۷.
- عابدینی، یاسمین. (۱۳۹۲). مقایسه ویژگی‌های انسان کامل از دیدگاه مازلو و دین اسلام، *مجله اندیشه*، شماره ۹، صفحات ۳۱-۵۵.
- اذربایجانی، مسعود. (۱۳۸۹). *انسان کامل (مطلوب)* از دیدگاه اسلام و روانشناسی، *فصلنامه علمی پژوهشی حوزه و دانشگاه*، شماره ۹، صفحات ۶-۲۱.